

Arbejdet i Straffeanstalterne.

Af V. WEIBÜLL, Kontorchef i Direktoratet for Fængselsvæsenet.

A t Arbejdet er en af de vigtigste, om ikke den allervigtigste, af de Faktorer, der skal bidrage til en Straffanges Forbedring, til at gøre ham til et lovlydigt Samfundsmedlem, har vel stedse været erkendt af alle, der beskæftiger sig — teoretisk eller praktisk — med Straffuldbyrdelse; derimod har denne Erkendelse tidligere, i hvert Fald her i Landet, ikke altid givet sig tilstrækkelig Udslag i Praksis i Straffeanstaltens Behandling af Fangerne. Aarsagen hertil har vel stedse i første Række været Fangerens Sysselsættelse for Entreprenører, et System, der ved de mange Gæner, det beredte de straffuldbyrdende Myndigheder, mere fik disse til at beskæftige sig med Systemets Mangler end med selve Arbejdet og dets Betydning for Fangens »Forbedring«. Tilsynet med Entreprenørernes Fagfolk, der færdedes i Straffeanstalten, Frygten for Fangerens Forbindelse med Omverdenen gennem disse, det forholdsvis ubetydelige Udbytte, Arbejdet gav Staten m. m., har sikkert i mange Tilfælde bidraget til, at Arbejdet i Straffeanstalterne af de straffuldbyrdende Myndigheder blev betragtet som et nødvendigt Onde, saa at man var tilfreds, blot Fangerne var beskæftigede og Entreprenøren og hans Fagfolk holdt sig de for deres Virken i Straffeanstalten givne Regler efterrettelig. Var Arbejdet blot af den approberede Karakter, maatte Entreprenøren selv om Resten; det var Myndighederne mindre væsentlig, hvorledes Fangerne udførte Arbejdet og i hvilket Tempo.

Først ved Indførelsen af Regiesystemet, hvorefter Fan-

gerne sysselsættes af Fængselsvæsenet og for dets Regning, har det vist sig muligt at skaffe fuld Anerkendelse af Arbejdets store disciplinære Betydning. Arbejdets Ledelse bliver under Regiesystemet en integrerende Del af Straffeanstaltslederens Arbejde, og af sig selv opstaar og udvikles Trangen til at overvaage Arbejdets Udførelse, til at faa det ordnet paa den for Straffuldbyrdelsen hensigtsmæssigste Maade og til at opnaa de størst mulige Resultater saavel penitentiært som økonomisk. De praktiske Resultater sætter Arbejdet paa dets rette Plads i Straffuldbyrdelsen og paatvinger sig Fængselsembedsmændenes Interesse.

Regiesystemet indførtes i de danske Straffeanstalter med Ibrugtagelsen af Nyborg Straffeanstalt i 1913, og Systemet kan nu siges praktisk talt at være fuldt gennemført. Der skal i det efterfølgende gøres nogle Bemærkninger angaaende Arbejdets Tilretteleggelse og de foreløbigt opnaaede Resultater.

Da langt den overvejende Del af straffede Personer er saakaldte »Arbejdsmænd«, Bude o. l., der ikke har lært noget egentligt Arbejde, og da de forholdsvis faa, der angiver at have lært et Haandværk, i Reglen kun har fusket i dette, bliver det som oftest umuligt at beskæftige Fangerne i Fag, de har virkelig Kendskab til. Selvom en Fange har lært et Fag, er det dog ofte umuligt at beskæftige ham i dette, om ogsaa Faget udøves i en af Straffeanstalterne, idet hans Alder og tidligere Straffe er afgørende for, i hvilken Straffeanstalt han indsættes, og af Hensyn til Straffeanstalternes forholdsvis smaa Fangetal, kan alle Fag selvsagt ikke udøves i hver enkelt Straffeanstalt. — At gøre en Fange udlært i et bestemt Arbejde, lader sig desværre i de fleste Tilfælde heller ikke gøre, dertil er Straffetiderne i Almindelighed for korte. Saaledes var den domsbestemte Straffetid for de i Straffeanstalterne i 1918—19 indsatte Fanger gennemsnitlig: i Horsens Straffeanstalt, Tugthusarbejde 3,47 Aar, Forbedringshusarbejde 1,54 Aar, i Vridsløselille Straffeanstalt 1,32 Aar og i Nyborg Straffeanstalt 1,09 Aar; det maa

imidlertid herved erindres, at alle Forbedringshusfanger faar Afkortning i Straffetiden, hvis Straffen udstaaes i Celle, og at det samme gælder en Del af de Forbedringshusfanger, der udstaar Straffen i Fællesskab.

Ved Anbringelse til Arbejde maa Hovedvægten derfor for de mange Fangers Vedkommende, der har de ret korte Straffe, samt for de ældre og svageliges Vedkommende, lægges paa overhovedet at lære dem at bestille noget. For de andre Fangers Vedkommende gælder det derimod i første Række om at søge at oplære dem i et eller andet Fag, saa at der kan skabes dem Mulighed for efter Løsladelsen at tjene til Livets Ophold. Bl. a. af denne Grund har man optaget saa mange Arbejdsfag som muligt, saa at Evner og Anlæg, der maatte vise sig hos Fangerne, i videst mulig Grad kan udvikles og nyttegøres for dem. Af Hensyn til ikke faglærte Fanger med kort Straffetid, ældre og svagelige eller svagt begavede Fanger o. l. er saaledes optaget Arbejder som Papirarbejde og Kurvemageri, Vask og Lapning, ligesom der stadig er bibeholdt visse Arbejder for Entreprenører saasom Legetøjsarbejde, Poseklistring, Maatte- og Grimevæveri, Netfilering o. l. Af vanskeligere Arbejder er for Tiden optaget: Bogbinderi, Børstenbinderi, Blikkenslageri, Gørtleri, Kasketmageri, Sadelmageri, Skomageri, Skræderi og Linnedsyning, Smederi, Snedkeri, Trykkeri og Væveri. Og som rene Nødhjælpsarbejder haves Strømpestrikning, Halmfletning, Rensning og Sammenbinding af Sejlgarn. Desuden beskæftiges en Del Fanger ved Jordarbejder, Mark- og Havedbrug, Hedeplantning samt Mergelgravning. Desværre er en Række Fag, særlig Byggefagene paa Grund af Arbejdets særlige Karakter saa godt som udelukkede fra at komme i Betragtning som stadigt Fangearbejde.

For de i Straffeanstalterne optagne Fags Vedkommende er der lagt Vægt paa, at de kan udøves under nogenlunde de samme Betingelser som udenfor Straffeanstalten, altsaa med Benyttelse af de sædvanlige Arbejdsmaskiner. Formaalet: at dygtiggøre Fangen til Arbejde efter Løsladelsen nød-

vendiggør dette. Vil han da søge Arbejde, maa han være fortrolig med og kunne anvende de Maskiner, som i det frie Næringsliv er en Nødvendighed. Ganske vist beskæftiges i Straffeanstalterne endnu et ikke ubetydeligt Antal Fanger ved Haandarbejde og Haand- og Fodmaskiner, skønt i det frie Erhverv Benyttelsen af Maskiner respektive Maskiner drevne ved mekanisk Kraft er det sædvanlige. Men dette er forhaabentlig kun en Overgang, der er ønskeliggjort af Hensyn til det frie Erhverv for ikke paa een Gang at berove dette mere Arbejde end strengt nødvendigt, og for saa hurtigt som muligt at fuldbyrde Overgangen fra Entreprenørsystemet til Regiesystemet.

Man vil maaske spørge, om det er muligt at udføre ethvert Arbejde ved Hjælp af Fanger, der i Reglen før deres Indsættelse i Straffeanstalten intet har lært. Praktisk faldt i alle Tilfælde har dette vist sig muligt, blot Arbejdet udstykkes paa passende Maade. Det vilde være næsten uoplyst paa een Gang at lære en Fange at sy et Par Støvler, men det er forholdsvis let at lære ham at naadle Overklæder, at »pinde« dette op, at sy Saalen paa ved Hjælp af en »Durchneje«-Maskine eller pløkke den paa, at slaa Hæle paa o. s. v. Og har en Fange tilstrækkelig Straffetid, vil han efterhaanden kunne lære alle disse Enkeltheder, og han kan da sy et Par Støvler paa egen Haand. Udført paa denne Maade har det vist sig, at saa godt som ethvert Arbejde kan udføres af Fanger, og da Fangernes Arbejde stadig kontrolleres og efterses, bliver Udførelsen i Reglen ikke ringere, ikke sjældent bedre og i hvert Fald som oftest solidere end i det frie Erhverv — i Straffeanstalten er det økonomiske Resultat ikke det væsentligste. — Saa godt som alle de Institutioner, der aftager Varer eller faar udført Arbejde i Straffeanstalterne, har da ogsaa udtalt deres Tilfredshed med Resultaterne.

En meget betydningsfuld Drivfjer ved Fangernes Arbejde er den Betaling, der ydes dem for udført Arbejde. Tidligere var denne Betaling kun en Ducør for vel udført Ar-

bejde, i Størrelse forskellig efter Fangernes Stadium i Klasseinddelingen. Men der fastsattes ofte intet Pligtarbejde, og fastsattes et saadant, ydedes der intet Tillæg til Ducoren for Overarbejde. Resultatet deraf var, at Fangerne i Almindelighed ikke udførte mere Arbejde end højst nødvendigt; de vidste, at de fik deres Ducorer, blot Arbejdet ikke var ligefrem daarligt, eller de ikke udviste oplagt Dovenskab. Arbejdet foltes som en Tvang, en Ubehagelighed og mistede derved saa godt som ganske sin Betydning som opdragende, »forbedrende« Faktor. Med Regiesystemets Indførelse kom man hurtigt ind paa en anden Maade at vederlægge Fangernes Arbejde paa, nemlig gennem Betaling efter et Akkordsystem. Der fastsattes nu overalt, hvor det er muligt, et Pligtarbejde for hver Fange, og Pligtarbejdets Størrelse er fastsat efter den Præstation, som en normal, jævnt flittig Fange yder. Naar dette Pligtarbejde udføres paa tilfredsstillende Maade, ydes der Fangen den for hans Klasse fastsatte Ducor; for Arbejde udover Pligtarbejdet gives der Fangen en Akkordbetaling, hvis Størrelse teoretisk er ubegrænset, blot svarende til Arbejdets Omfang. Ved Akkordtariffernes Fastsættelse har man i Almindelighed anvendt det Princip, at en Arbejdspræstation paa det dobbelte af Pligtarbejdet giver et Tillæg til Ducøren omtrentlig svarende til den højeste Klassesducor. Større eller mindre Præstationer forholdsvis derefter.

Det anvendte Akkordsystem har vist sig i høj Grad at fremme Arbejdet baade kvantitativt og kvalitativt. Der opstaar hurtigt Kappelstrid mellem Fangerne, der gennem den ydede Betaling faar Bevis for deres Arbejdes Værdi, og derigennem skabes Interesse for og ofte Kærlighed til selve Arbejdets Genstand. Fangen, der ser, hvad han kan præstere af Arbejde, faar Tillid til sig selv og til sine Evner til efter Losladelsen at tjene til Livets Ophold. Han ligesom føler sig rank i Ryggen efter en god og smuk Dagspræstation, og han nyder Hviletiden efter endt Arbejde, saa at han hurtigt lærer dettes Velsignelse at kende. Disciplinen i

Straffeanstalten lettes, idet Fangerne, der er optaget af deres Arbejde, ikke har Tanker for eller Tid til Uregelmæssigheder. Eksempelvis kan nævnes, at medens Pligtarbejde ved Haandvæv for en Vare som enkeltbredt Stouf er 10 m pr. Dag, er Gennemsnitspræstationen for Fanger, der nogen Tid har været ved dette Arbejde, ca. 17 m, og det Børstebinderiarbejde, der for Akkordsystemets Indførelse gav Arbejde til ca. 25 Fanger Aaret rundt, skaar nu næppe til til Beskæftigelse af 16 Fanger. Inspektøren for Vridsløselille Straffeanstalt indberettede i 1914 om Resultaterne af Akkordarbejdets forsøgsvisse Indførelse: »Adgangen til Akkordfortjeneste har for mange Fanger været en stærk Sporø til Arbejdet, og Niveauet for leveret Arbejde er derigennem hævet betydeligt. Enkelte Fanger viser en forbavsende Flid — og ofte de, som er doyne udenfor; de kan derfor samle sig forholdsvis betydeligt. Men for Flertallet af Fanger svarer Fortjenesten saa temmelig til den for Akkordberegningen til Grund liggende Forudsætning, at den omtrent bliver lig Ducøren. Kun forholdsvis faa slove og lige-gyldige Fanger af dem, som har Adgang til Akkord, nøjes med at præstere Pligtarbejdet Akkordarbejdet giver god Anvisning til at erfare, hvad der bør i en Fange, om han vil og kan anstrenge sig, om han har Følelse for Kone og Børn m. m., om han har Sans for at se ordentlig ud i Klæderne o. s. v., og jeg tror, at det, naar Fortjenesten holdes indenfor de rette Grænser, er udviklende saavel for Fangens Erhvervsevne som ogsaa for hans Pligtfølelse og Selvtægtelse.«

Ogsaa kvalitativt fremmes Arbejdet ved Akkordsystemet. I Begyndelsen frygtede man for, at Akkordbetalingen skulde forlede til Sjuskeri, men det har hurtigt vist sig, at dette saa langt fra er Tilfældet, at Arbejdet bliver bedre end før. Det, at Arbejdet udføres uden Standsning, med Tanken koncentreret om Udførelsen, medfører, at Resultatet bliver smukkere, jævner og mere ensartet. Fangerne behøver ikke at kontrolleres saa hyppigt som før, og Værkpersonalets Arbejde lettes derigennem.

Det er blevet paastaet, at Akkordsystemet gør Fangerne *for* interesserede i Arbejdsbetalingen, saa at de arbejder tidlig og silde, i Fritid og om Søndagen og derigennem ledes til at glemme at tænke over, hvad de har forbrudt, og saaledes ikke naar til Erkendelse af deres Strafskyld, og ligefrem ikke faar Tid til at angre deres Forbrydelse. Denne Paastand er urigtig. Det viser sig stadig, mere tydeligt dog hos Mandsfanger end Kvindefanger, at Fangerne vel holder af deres Arbejde og søger at præstere det mest mulige, men Fritiden og Søndagen nydes i højere Grad end før, idet den i højere Grad føles som Hviletid. Og der kan næppe være Tvivl om, at den Fange, der nyder Hvilens tilfreds over vel udført Dagværk, er langt lettere modtagelig for god Paa-virkning end den dovne, utilfredse Fange. Arbejdet er, rigtig tilrettelagt, i hvert Fald for voksne Fanger det vigtigste Disciplinærmiddel af alle, lige saa vist som det er Grundlaget for alt hæderligt Liv i Samfundet.

Ogsaa i økonomisk Henseende har Indførelsen af Regiesystemet vist sig at være en i høj Grad heldig Foranstaltning. Nettoudbyttet af Fangernes Arbejde har været stadig stigende. Medens det saaledes i det sidste Aar før Regiesystemets Indførelse, 1912—13, kun androg Kr. 68.817,28 har Nettoudbyttet i de følgende Aar været:

1913—14.....	Kr.	83.145,92
1914—15.....	-	124.554,65
1915—16.....	-	268.795,45
1916—17.....	-	387.568,70
1917—18.....	-	512.624,32
1918—19.....	-	545.031,94
1919—20.....	-	1028.350,93
1920—21.....	-	1241.807,90

Da Antallet af Fanger, der har medvirket ved Fremskaffelsen af de nævnte Udbytter, i Aarene 1912—13 og 1920—21 har været henholdsvis 682 og 867, er Nettoudbyttet pr. Fange pr. Aar herefter steget fra 100 Kr. 91 Øre til 1432 Kr. 30 Øre. Ved Bedømmelsen af disse Tal maa dog

tages i Betragtning, dels at Pengenes Værdi nu er væsentlig ringere end i 1912—13, dels at der i de opgivne Nettoudbytter ikke er fradraget de Beløb, der er medgaaet til Lønninger m. v. til Personale, antaget af Hensyn til Arbejdsdriften. Disse Lønninger m. v. androg for 1920—21 316.223 Kr. 81 Øre, hvorved de fornævnte 1432 Kr. 30 Øre pr. Fange pr. Aar reduceres til 1067 Kr. 56 Øre, hvilket svarer til ca. 3 Kr. 56 Øre pr. Fangearbejdsdag mod ca. 33,7 Øre i Aaret 1912—13*).

Til Grund for Indførelsen af Regiesystemet ligger en af Direktøren for Fængselsvæsenet i Januar 1913 til Justitsministeren afgiven Indstilling*). Denne resulterede i Udfærdigelsen af kgl. Anordning af 7. Marts 1913, der bestemmer, at Arbejdsdriften i Straffeanstalterne ordnes saaledes, »at Staten selv beskæftiger Fangerne ved Fremstilling, derunder Reparation af Genstande til Statens eget Brug, hvorfor samtlige Ministerier og de under dem sorterende Afdelinger og Institutioner i videst muligt Omfang bør rette Henvendelse til det under Justitsministeriet oprettede Kontor for Arbejdsdriften i Straffeanstalterne om Forfærdigelse af saadanne Brugsgenstande, som kunne fremstilles i nævnte Anstalter, og, hvis der næres Tvivl om, hvorvidt en Brugs-genstand kan forfærdiges i Straffeanstalterne, rette Forespørgsel derom til bemeldte Kontor.«

Ledelsen af Arbejdsdriften er organiseret paa følgende Maade: Den øverste Ledelse er lagt i Hænderne paa en under Direktøren for Fængselsvæsenet ansat *Kommitteret*. Til Behandling af de Arbejdsdriften vedrørende Sager er der i Direktoratet for Fængselsvæsenet oprettet et særligt Kontor, *Kontoret for Fængselsvæsenets Arbejdsdrift*, der bestyres af en *Kontorchef*. Den stedlige Ledelse af Arbejdsdriften i den enkelte Straffeanstalt varetages under Inspektørens

*) Detaillerede Oplysninger om Omfanget og det økonomiske Udbytte af Arbejdsdriften i Straffeanstalterne indeholdes i de aarlige Beretninger om Straffeanstalterne Afsnit C. Tabel 10.

***) Se Beretning om Straffeanstalterne 1912—13, Side 8 ff.

Tilsyn og Ansvar af en *Bogholder*, der bestyrer Anstaltens *Bogholderi- og Arbejdskontor*; af Bogholderen, ligesom af Kontorets øvrige Personale (Fuldmægtige og Assistent) kræves merkantil Uddannelse forinden Ansættelsen. Selve Fangearbejdet ledes af *Værkmestre* (af 1. og 2. Grad) og *Værkbetjente*.

Ved Regiesystemets Indførelse var man klar over, at Systemets Gennemførelse vilde møde Vanskeligheder, dels fra det frie Erhvervs Side, dels fra de Statsinstitutioner, der skulde aftage det i Straffeanstalterne udførte Arbejde, dels endelig indenfor Fængselsvæsenets egne Rammer.

I den første Henseende har det ikke kunnet undgaas, at der her ligesom i andre Lande af og til er fremkommet Klager over Fængselsarbejdets generende Indvirkning paa det frie Erhverv, men saa godt som i alle Tilfælde er disse Klager forstummet, naar Klagerne har faaet nærmere Oplysning om Principerne for Tilretteleggelsen af Fangearbejdet og om dettes Omfang. Paa den anden Side er der fra vide Kredse indenfor Erhvervene og særlig fra Arbejderorganisationernes Side vist god Forstaaelse af Fangearbejdets Berettigelse.

At de købende Statsinstitutioner straks skulde være glade over paa en Række Omraader at maatte afbryde Forbindelsen med deres hidtidige Leverandører, der maaske i en Aarrække havde betjent dem tilfredsstillende, var naturligvis ikke at vente, og det er forstaaeligt, at der ved Regiesystemets Indførelse maatte vise sig Begyndelsesvanskeligheder. Efter at disse imidlertid nu forlængst ere overstaet, vil det næppe være for meget at sige, at de aftagende Statsinstitutioner saa godt som undtagelsesfrit ere tilfredse med Samarbejdet med Fængselsvæsenet. Arbejdsdriften behøver nu sjældent at søge efter Arbejde, maa langt hyppigere afslaa at modtage Bestillinger fra Statsinstitutioners Side.

Indenfor Fængselsvæsenets egne Rammer har Indførelsen af Regiesystemet som et nyt Led i Maskineriet naturligvis maattet volde nogle Vanskeligheder, men disse Vanske-

ligheder ere alle overvundne. Naar den nye Arbejdsordning saa hurtigt er indpasset i Straffeanstaltens hele Organisme, og naar Ordningens Resultater ere blevne saa gode baade i penitentiær og økonomisk Henseende, skyldes det for en væsentlig Del den Interesse og Dygtighed, der er udvist af de til Anstaltens Bøgholderi- og Arbejdskontorer knyttede Tjenestemænd og af det store Værkpersonale.